

Vegetace a biotopy Evropy

4. Mediteránní oblast, verze 25. 9. 2020

Přednáší: Milan Chytrý

Ústav botaniky a zoologie

Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity, Brno

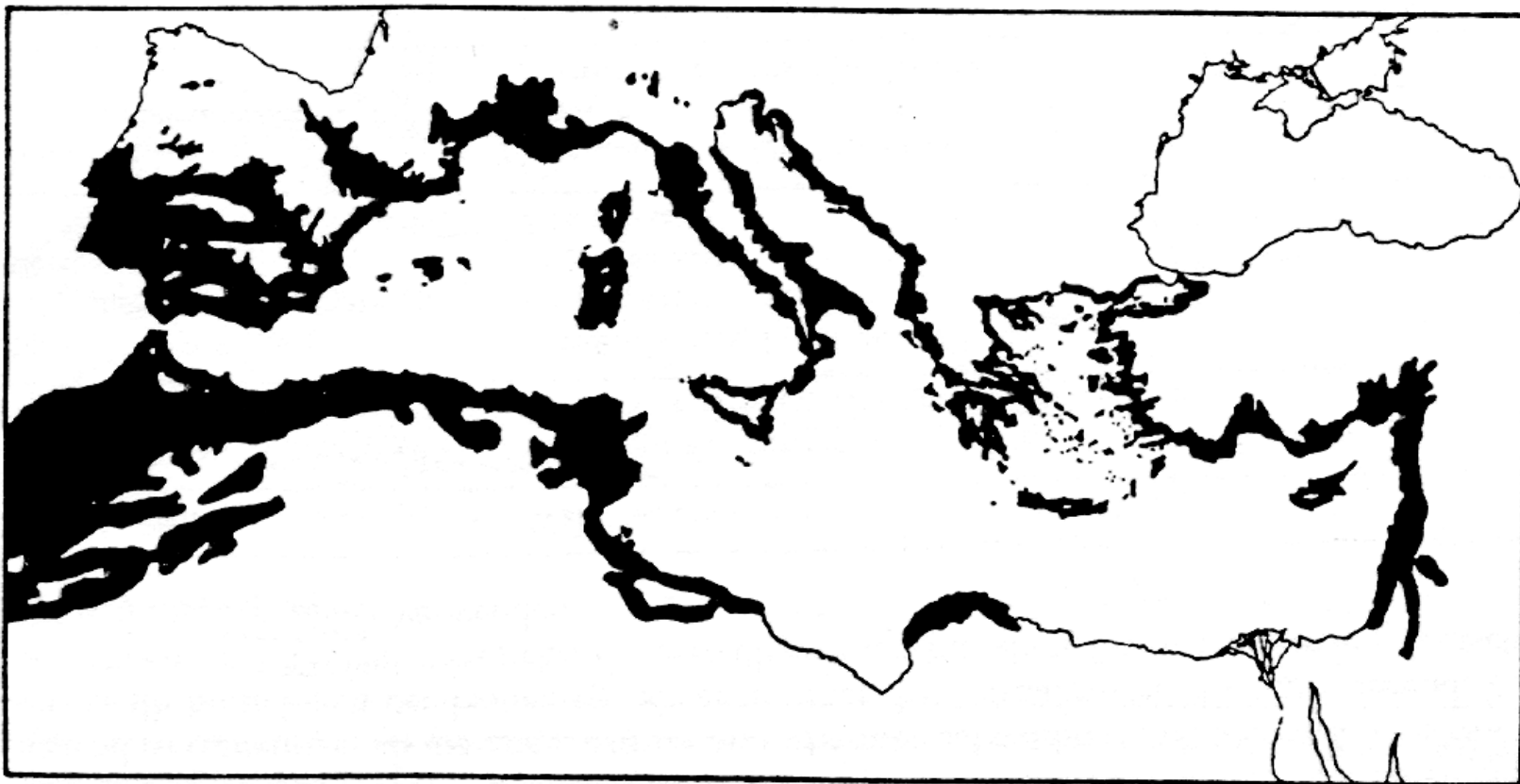
Vymezení mediteránní oblasti

Olea europaea subsp. *europaea*

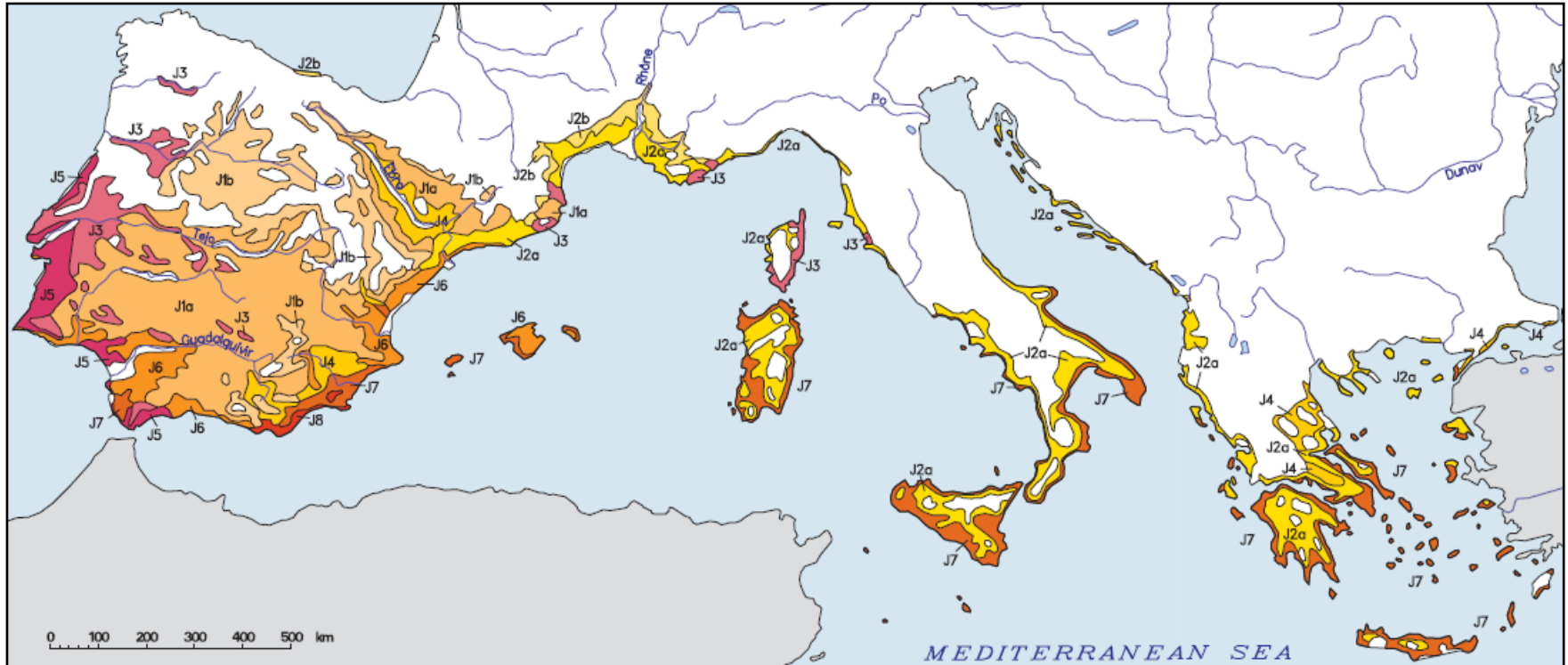
Vymezení mediteránní oblasti

Areál pěstování *Olea europaea* subsp. *europaea*

Mayer 1984, *Wälder Europas*

Vymezení mediteránní oblasti

J Mediterrane Hartlaubwälder und -gebüsche / Mediterranean sclerophyllous forests and scrub

Meso- und supramediterrane sowie reliktsche Hartlaubwälder / Meso- and supra-Mediterranean, as well as relict sclerophyllous forests

a b

J1 Quercus ilex subsp. rotundifolia-Wälder / Quercus ilex subsp. rotundifolia forests

a) Mesomediterrane Ausbildungen / Meso-Mediterranean types (J1 - J4)
b) Supramediterrane und reliktsche Ausbildungen / Supra-Mediterranean and relict types (J5 - J12)

a b

J2 Steineichenwälder (Quercus ilex) / Holm oak forests

a) Mesomediterrane Ausbildungen / Meso-Mediterranean types (J14, J16, J17, J19 - J22)
b) Supramediterrane und reliktsche Ausbildungen / Supra-Mediterranean and relict types (J13, J15, J18)

J3

J3 Korkeichenwälder (Quercus suber) / Cork oak forests (J23 - J28)

J4

J4 Kermesleichenwälder und -gebüsche (Quercus coccifera) / Kermes oak forests and scrub (J29 - J34)

Thermomediterrane Hartlaubwälder und Trockengebüsche / Thermo-Mediterranean sclerophyllous forests and xerophytic scrub

J5 Thermomediterrane Korkeichenwälder (Quercus suber) / Thermo-Mediterranean cork oak forests (J35, J36)

J6 Thermomediterrane Quercus ilex subsp. rotundifolia-Wälder / Thermo-Mediterranean Quercus ilex subsp. rotundifolia forests (J37 - J40)

J7 Wikkeibaum-Johannisbrotbaumwälder (Ceratonia siliqua, Olea europaea, Pistacia lentiscus) / Wikke olive-locust tree forests (J41 - J50)

J8 Thermomediterrane Trockengebüsche (Periploca angustifolia, Ziziphus lotus, Maytenus senegalensis subsp. europaea) / Thermo-Mediterranean xerophytic scrub (J51 - J53)

Auszug aus der Übersichtskarte der natürlichen Vegetation Europas / Extract from the General Map of the Natural Vegetation of Europe, Maßstab / Scale 1 : 10 000 000

© Bundesamt für Naturschutz / Federal Agency for Nature Conservation, Bonn 2001

Vymezení mediteránní oblasti

Západní Mediterán: Pyrenejský poloostrov

Vymezení mediteránní oblasti

Střední Mediterán: jižní Francie, Apeninský poloostrov

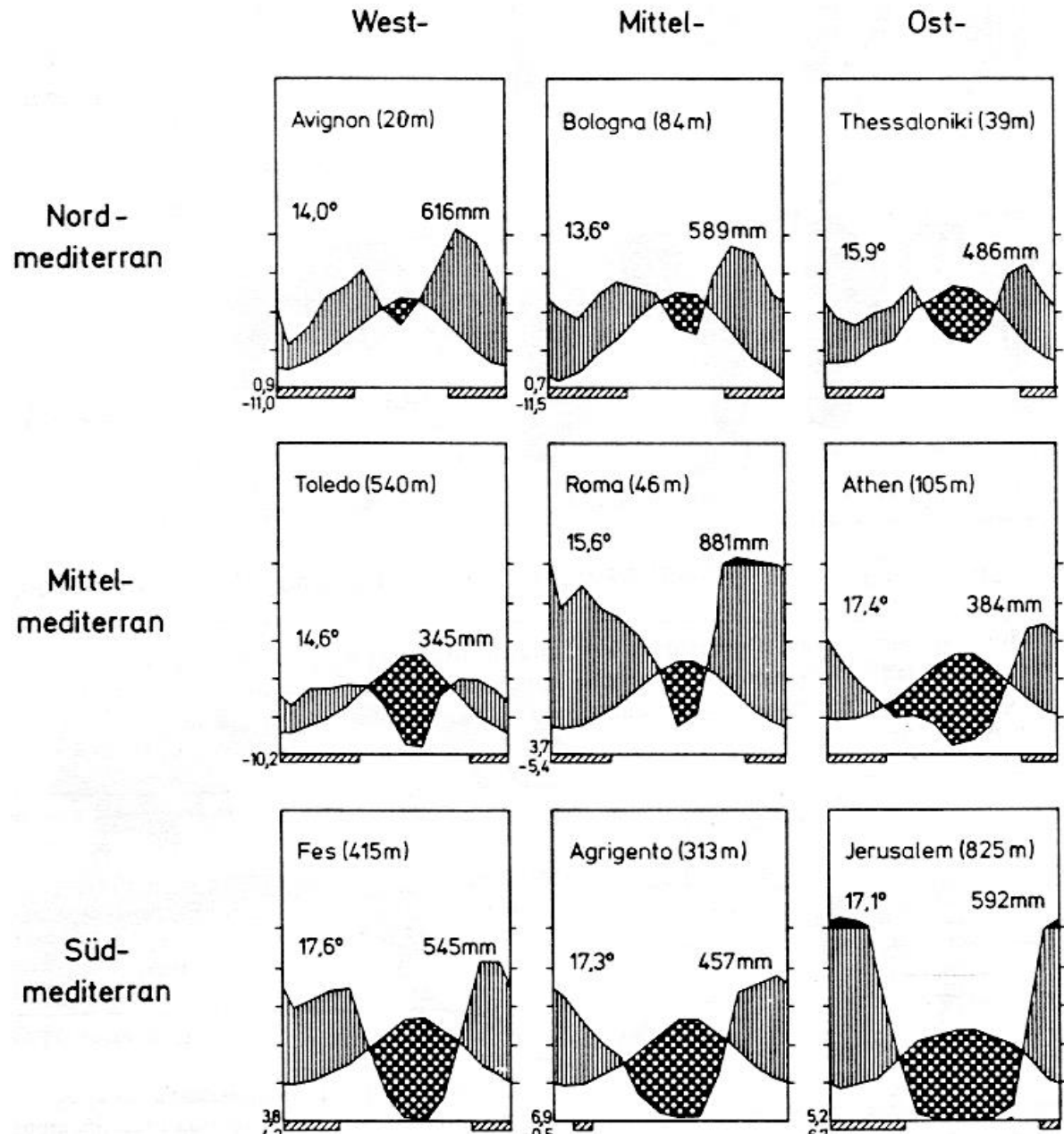
Vymezení mediteránní oblasti

Východní Mediterán: Balkánský poloostrov, Anatolie

Mediteránní klima

Mediteránní klimadiagramy

Adaptace rostlin k mediteránnímu klimatu

Adaptace k suchému létu: sklerofylie

Adaptace rostlin k mediteránnímu klimatu

Adaptace k suchému létu: letní shazování listů

Euphorbia dendroides

konec dubna

začátek června

Adaptace rostlin k mediteránnímu klimatu

Adaptace k suchému létu:
rozdílné letní a zimní listy
Teucrium capitatum

Adaptace rostlin k mediteránnímu klimatu

Adaptace k suchému létu: terofytní životní forma

Adaptace rostlin k mediteránnímu klimatu

Adaptace k suchému létu:

rozvoj zimních a časně
jarních terofytů a geofytů

Gynandriris sisyrinchium

Anapo, Sicílie

Adaptace rostlin k mediteránnímu klimatu

Požáry

Re-sprouters ("obrážeči")
např. *Arbutus unedo*

Re-seeders ("vyrážeči")
např. *Pinus halepensis*

Půdy

rendzina

terra rossa

(chromic luvisol)

hluboká jílovitá půda

vápencových zvětralin

zbarvená oxidem železitým,

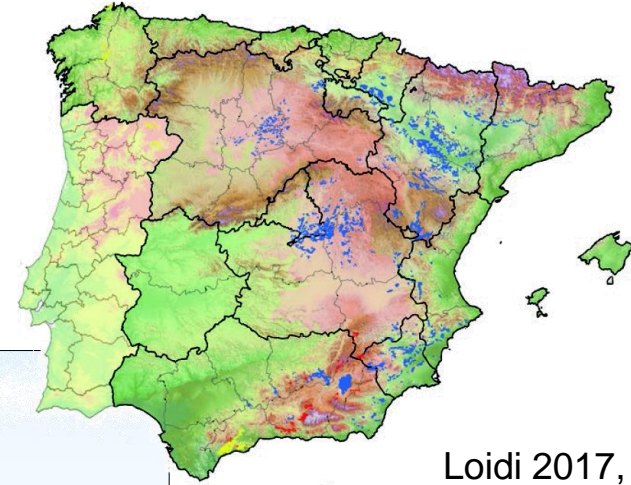
humus v teplé zimě mineralizuje

Lefkada, Řecko

Půdy

Sádrovec, *gypsum* ($\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$)

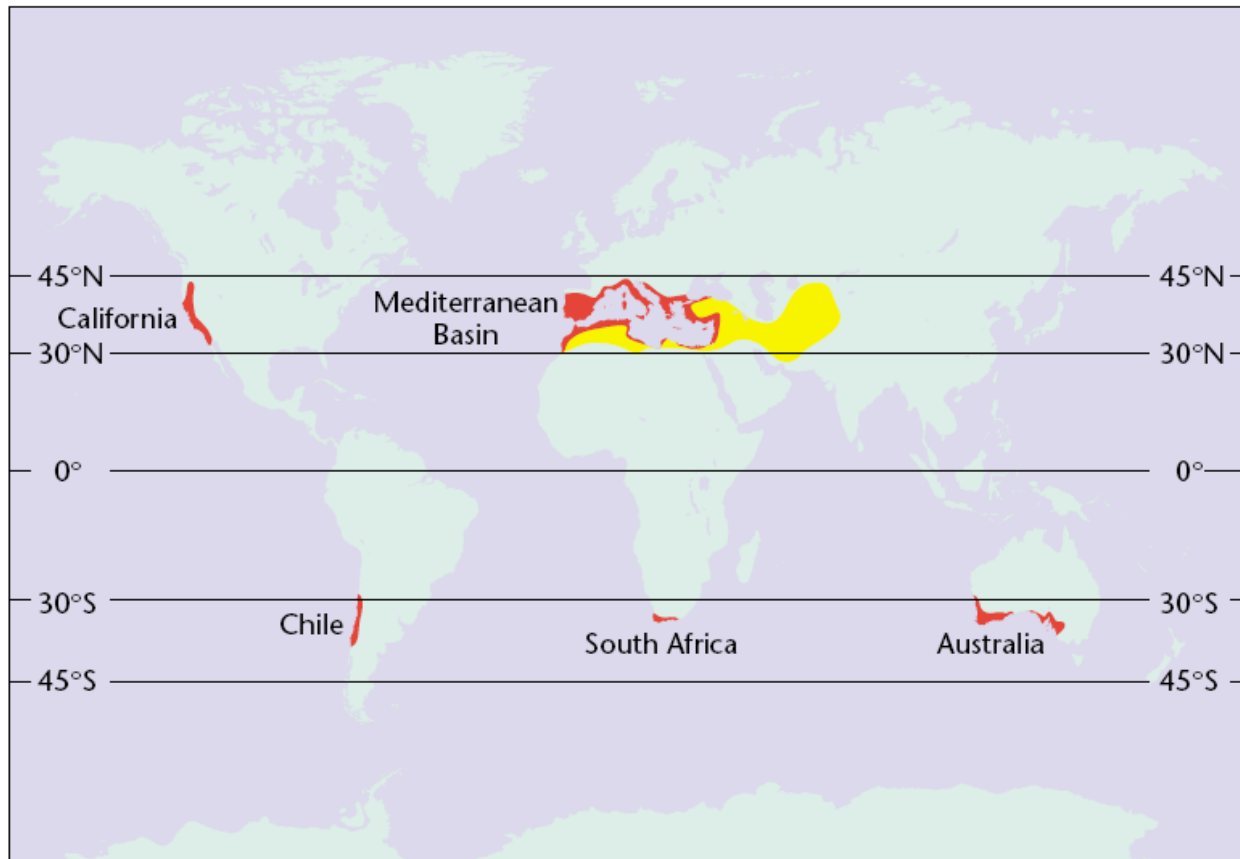
Loidi 2017,
*Vegetation of the
Iberian Peninsula*

Torre Salsa, Sicílie

Oblasti s mediteránním typem klimatu

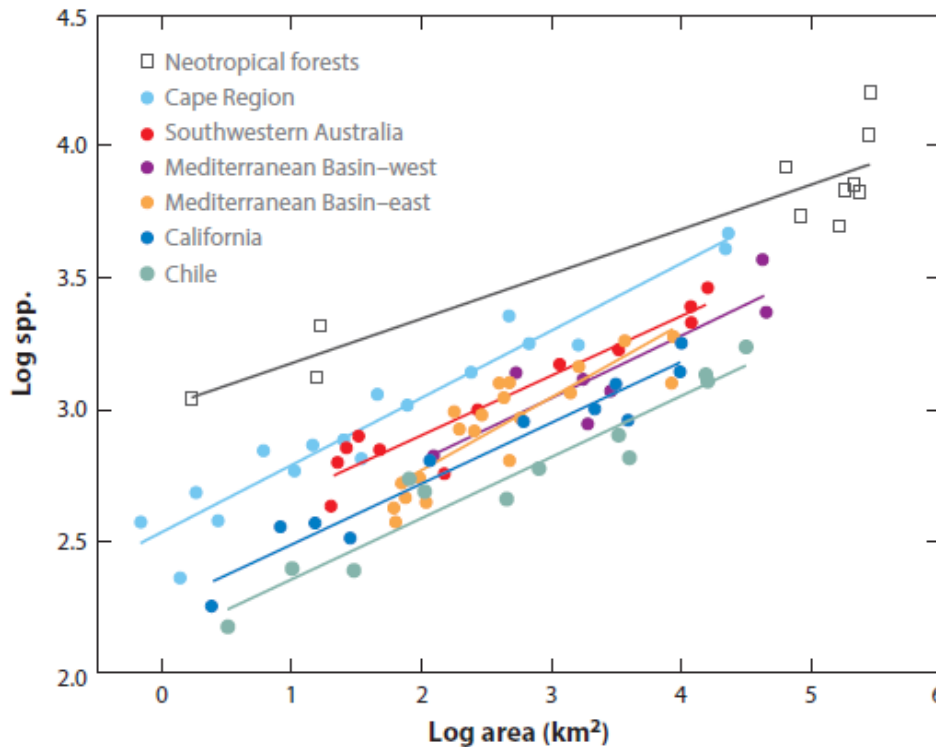

Figure 1 Map of the five regions with Mediterranean-type climate (red). For the Mediterranean Basin, the yellow area corresponds to the Mediterranean-steppe domain (mean annual rainfall between 100 and 400 mm) according to Le Houérou, 1997.

Oblasti s mediteránním typem klimatu

Srovnání počtů druhů

Region	Area (10 ⁶ km ²)	Native plant species	Endemism (%)
Southwestern Australia	0.31	8,000	70
Cape Region	0.09	9,000	68
Mediterranean Basin	2.30	25,000	50
California	0.32	5,000	60
Central Chile	0.16	2,900	30

Rundel et al. 2016,
Annual Review of Ecology and Systematics

Biodiverzita

Počty druhů cévnatých rostlin v Mediteránu a severnějších částech Evropy

Mediterán

Španělsko

498 tis. km², 6800 druhů

Itálie

301 tis. km², 5200 druhů

Řecko

132 tis. km², 5000 druhů

severnější části Evropy

Norsko + Švédsko + Finsko

1112 tis. km², 2500 druhů

Německo

357 tis. km², 2700 druhů

Bulharsko

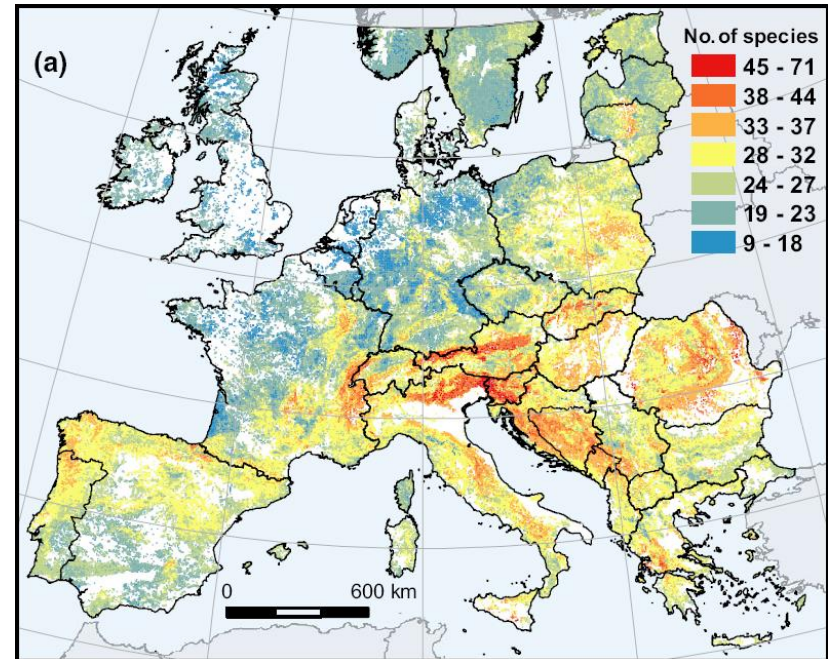
111 tis. km², 3600 druhů

Biodiverzita

Diverzita cévnatých rostlin v Evropě a Mediteránu

Největší počty druhů v síti 10' x 10'

Největší počty druhů v lesích
na plochách 400 m²

Biodiverzita

Diverzita cévnatých rostlin v Evropě a Mediteránu

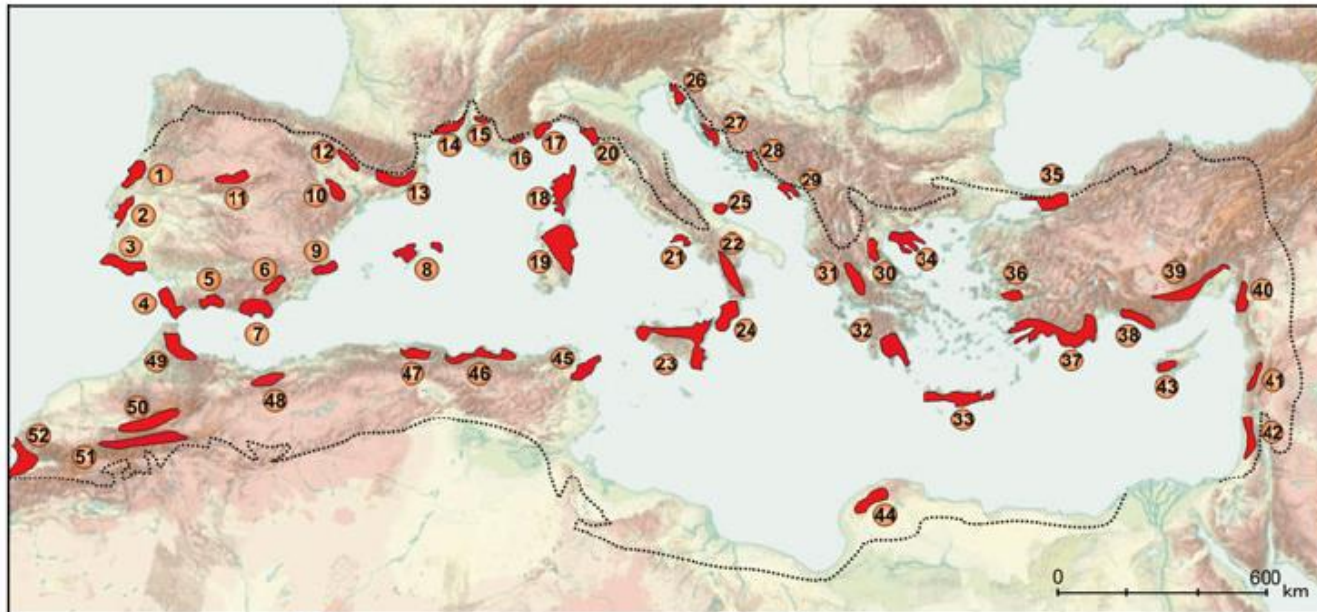
Největší počty druhů

Největší počty vzácných druhů

Biodiverzita

Hypotetická mediteránní glaciální refugia (podle fylogeografických studií)

1 Beira litoral	11 Sistema central	21 Campania	31 C. Greece (Pindos)	42 Israel/Palestine
2 Estramadura	12 S. Pyrenees	22 S. Apennines	32 Peloponnese	43 Cyprus
3 Algarve	13 S.E. Pyrenees	23 Sicilia	33 Crete	44 Cyrenaic (Lybia)
4 Cadiz/Algeciras region	14 S. Cévennes	24 S. Calabria	34 Chalkidiki peninsula	45 J. Zaghouan/Cap Bon
5 Serrania de Ronda	15 Mont Ventoux	25 Gargano	35 Izmit region	46 Petite Kabylie/de Collo
6 Sierra Cazorla/Segura	16 E. Provence	26 N. Istria	36 Boz/Aydin dag	47 Grande Kabylie
7 Sierra Nevada/Gata	17 Maritime Alps	27 Velebit Mountains	37 S.W. Anatolia	48 Tlemcen Mountains
8 Balearic Islands	18 Corsica	28 S. Bosnia/Biokovo	38 C. Taurus	49 Rif Mountains
9 Valencia region	19 Sardinia	29 Montenegro	39 E. Taurus	50 Middle Atlas
10 Ebro Valley	20 Alpi Apuani	30 Olympe/Katalympos	40 Amanus	51 High Atlas
			41 Lebanon range	52 Souss/W. Anti Atlas

Historie mediteránní vegetace

Laurofylní lesy (laurisilva): analogie třetihorních vlhkých vřdyzelených širokolistých lesů Mediteránu

Historie mediteránní vegetace

**Laurofylní lesy (laurisilva): analogie třetihorních vlhkých
vždyzelených širokolistých lesů Mediteránu**

Ocotea foetens

Historie mediteránní vegetace

Relikty vlhkých třetihorních lesů: *Laurus nobilis*

Historie mediteránní vegetace

Relikty vlhkých třetihorních lesů: *Prunus lusitanica*

Historie mediteránní vegetace

Sklerofylní vegetace ve starších třetihorách

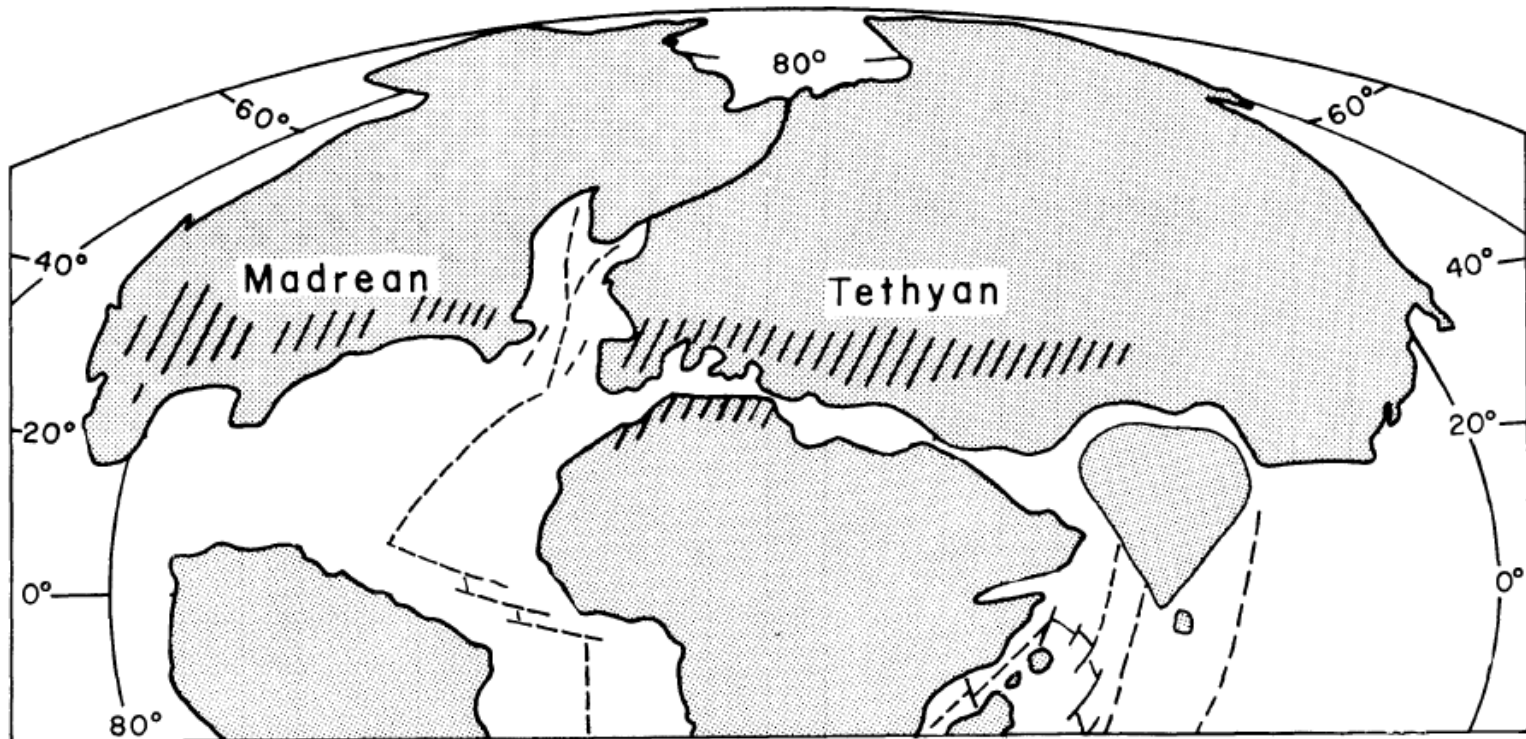

FIGURE 1. Early Tertiary positions of the continents and areas (hachured) potentially occupied by Madrean-Tethyan sclerophyllous vegetation (marine embayments, not shown).

Lesy Mediteránu

Lesy se vřdyzelenými duby

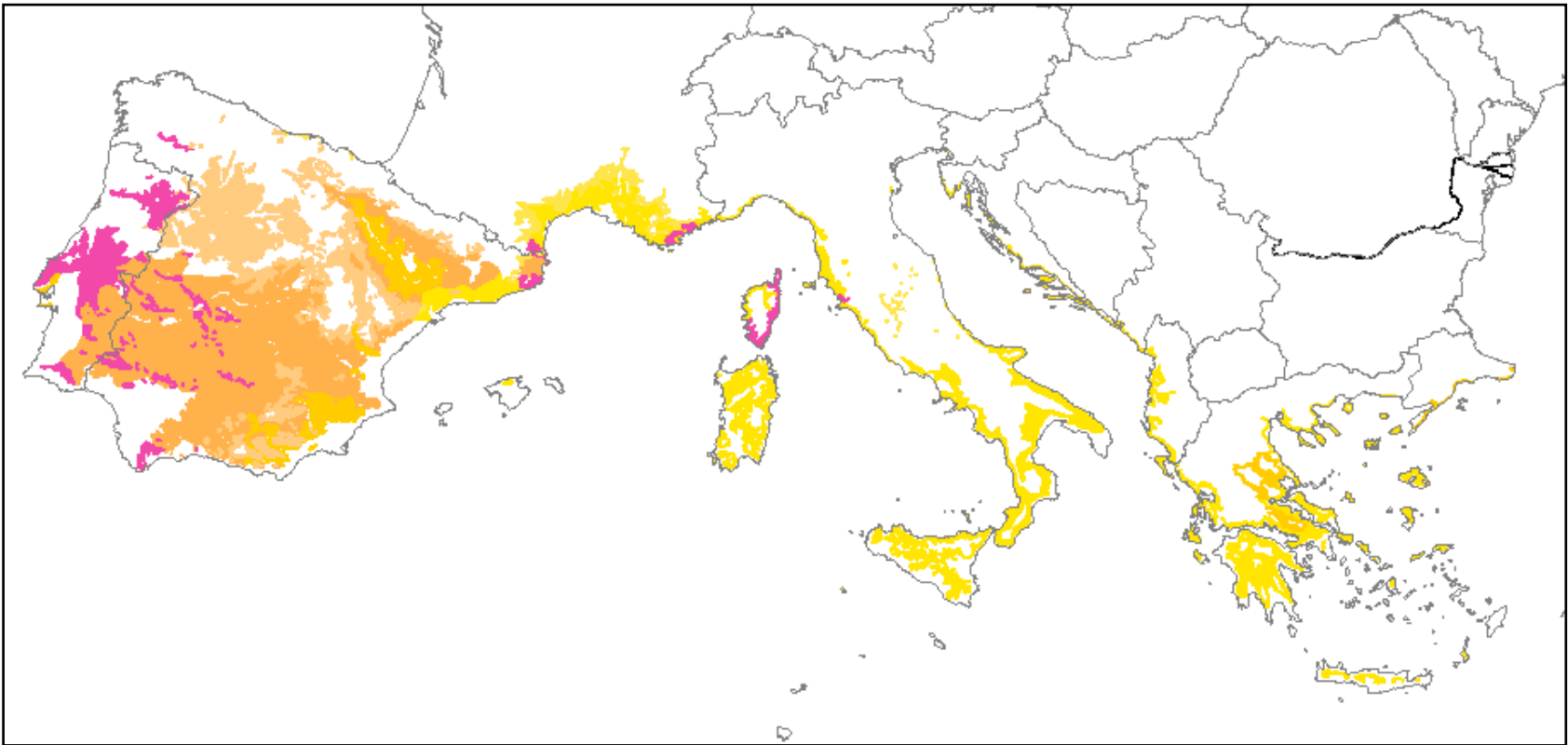
(*Quercetea ilicis*: *Quercetalia ilicis*, *Quercetalia calliprini*)

Les s *Quercus ilex*, Agay, Provence

Lesy Mediteránu

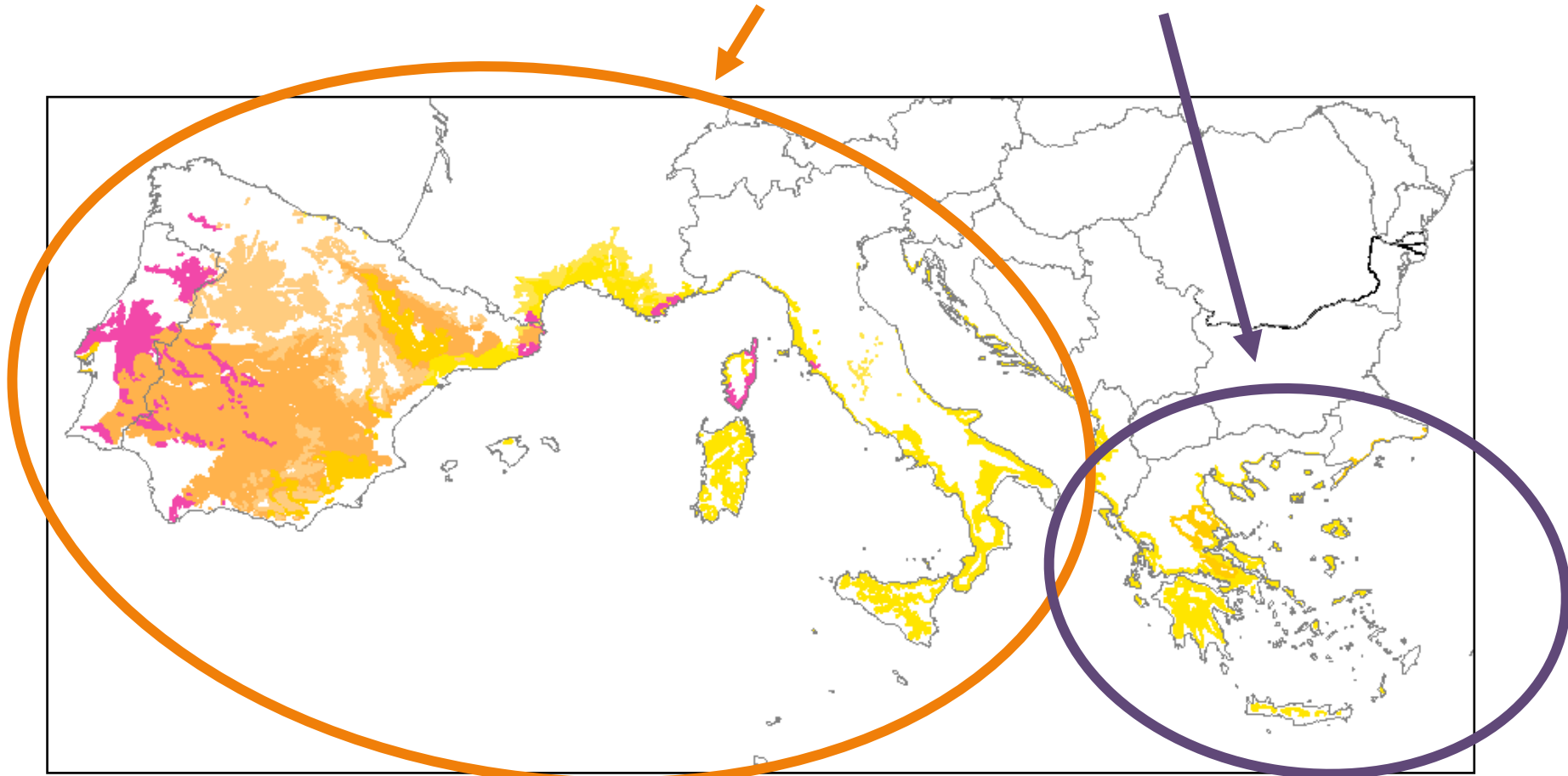
Lesy se vřdzelenými duby
(*Quercetea ilicis*: *Quercetalia ilicis*, *Quercetalia calliprini*)

Bohn & Neuhäusl 2000-2003, *Map of Natural Vegetation of Europe*

Lesy Mediteránu

Lesy se vřdzelenými duby
(*Quercetea ilicis*: *Quercetalia ilicis*, *Quercetalia calliprini*)

Bohn & Neuhäusl 2000-2003, *Map of Natural Vegetation of Europe*

Lesy Mediteránu

Quercus suber

Canales, Sierra Nevada, Španělsko

Agay, Provence, Francie

Lesy Mediteránu

Quercus suber

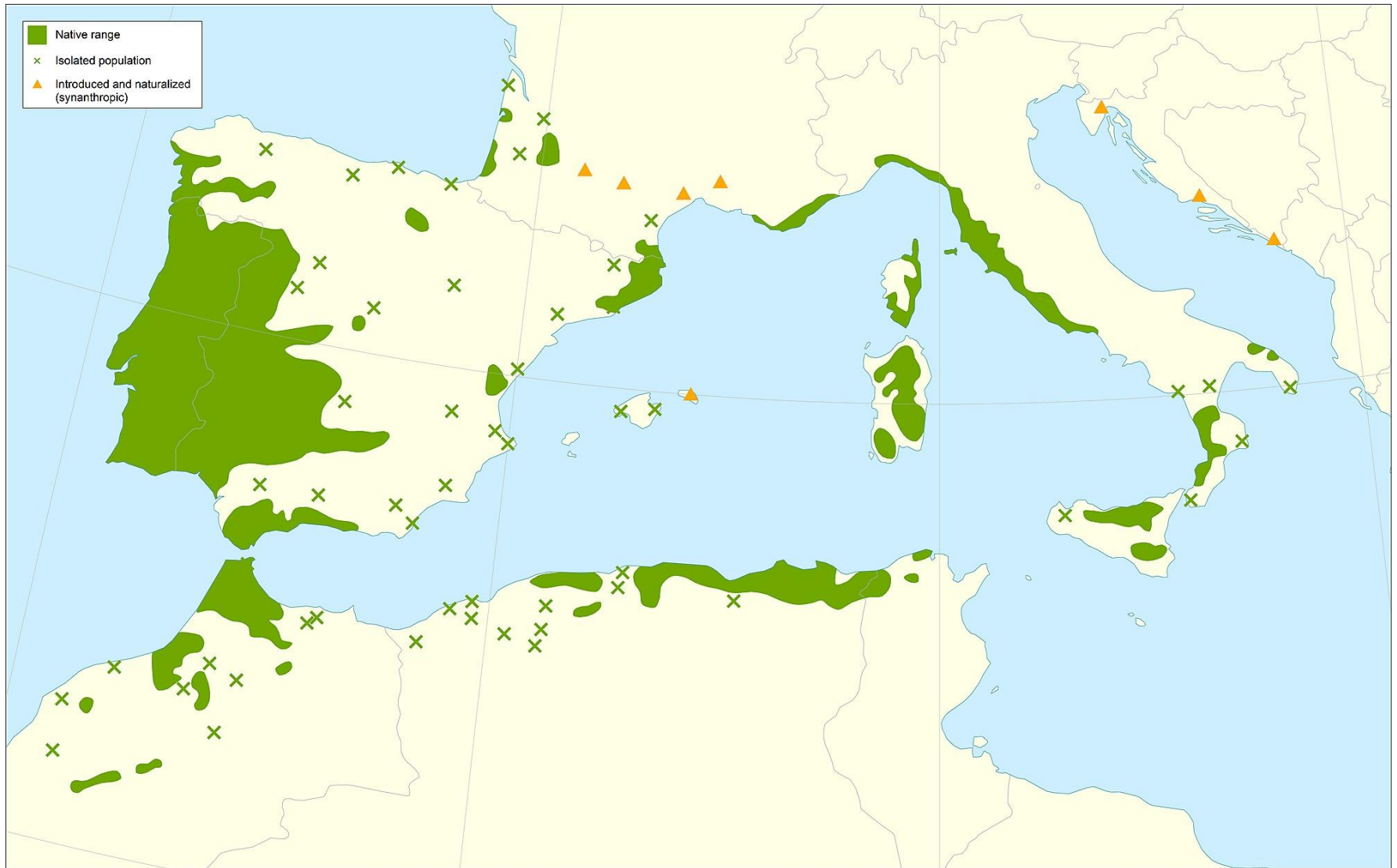

Ronda, Andalusia, Španělsko

Lesy Mediteránu

Quercus suber

Lesy Mediteránu

Quercus rotundifolia

(syn: *Q. ilex* subsp. *balotta*)

Ronda, Andalusia, Španělsko

Quercus ilex

Gigaro, Provence, Francie

Lesy Mediteránu

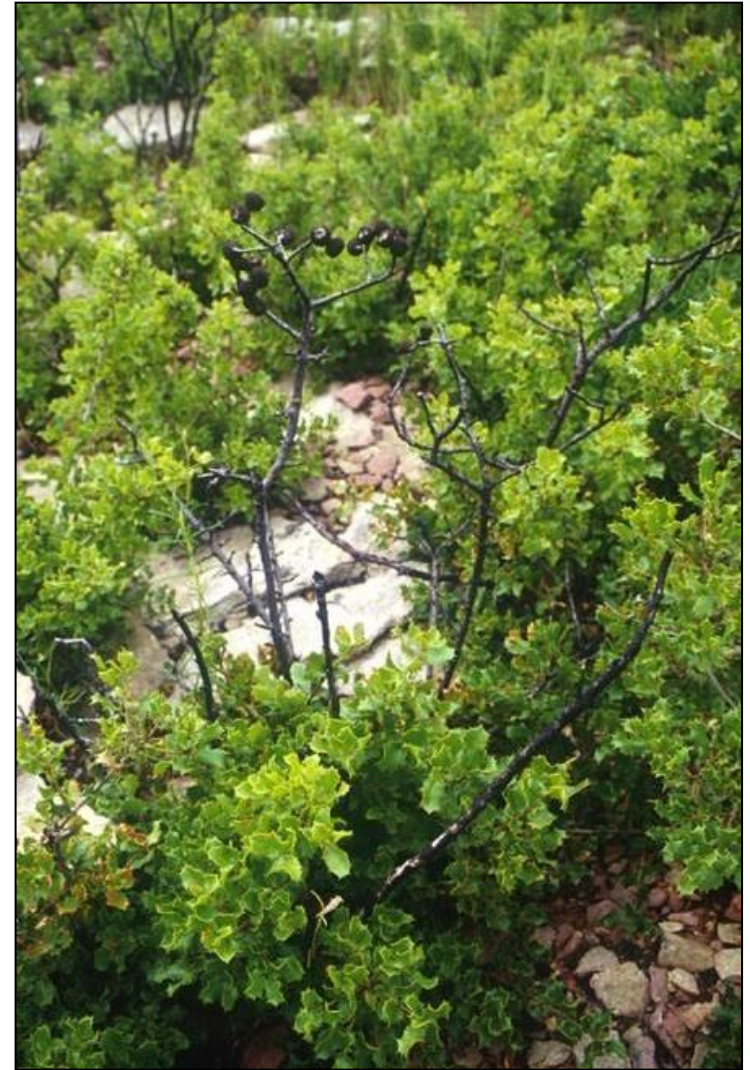

Lesy Mediteránu

Quercus coccifera

Caudullo et al. 2017, *Data in Brief*

- na západě většinou keř
- na východě spíš strom (někdy oddělováný jako *Q. calliprinos*)

Lesy Mediteránu

Liány ve vždyzelených lesích

Lesy Mediteránu

Lesní pastva

Ruscus aculeatus

Lesy Mediteránu

Pinus halepensis

Caudullo et al. 2017, *Data in Brief*

Lesy Mediteránu

Pinus halepensis

Lesy Mediteránu

Pinus brutia

Lesy Mediteránu

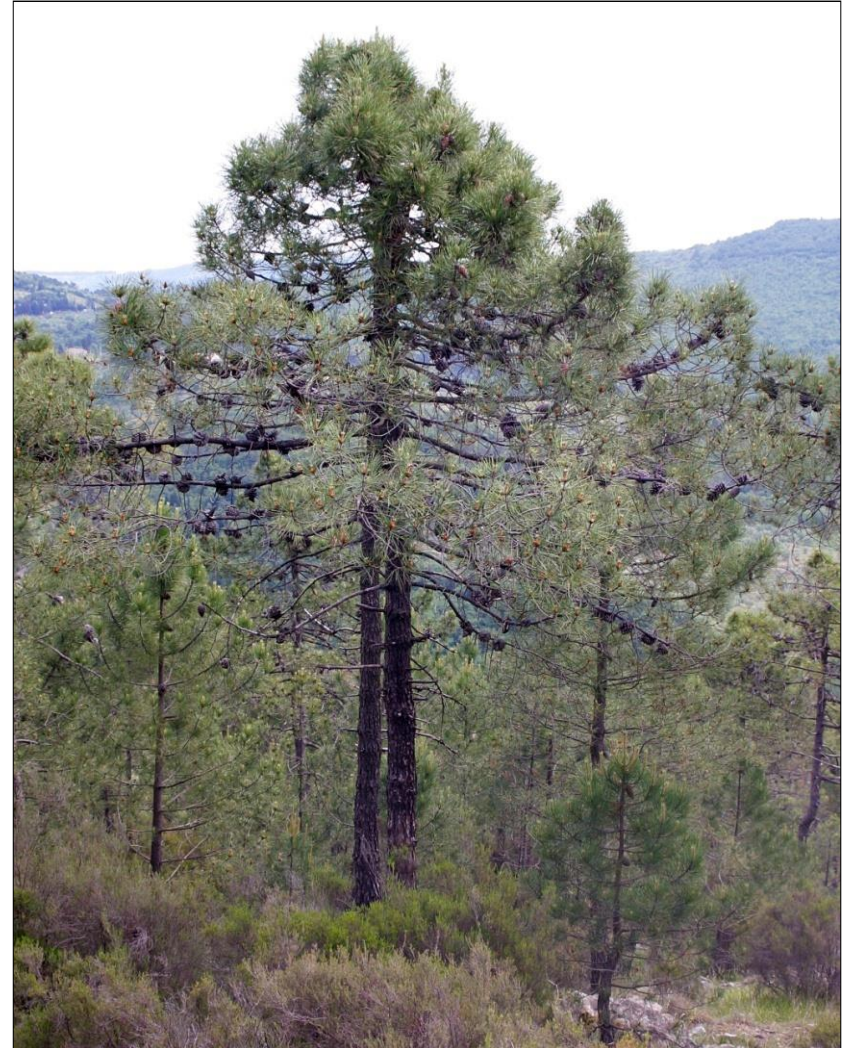
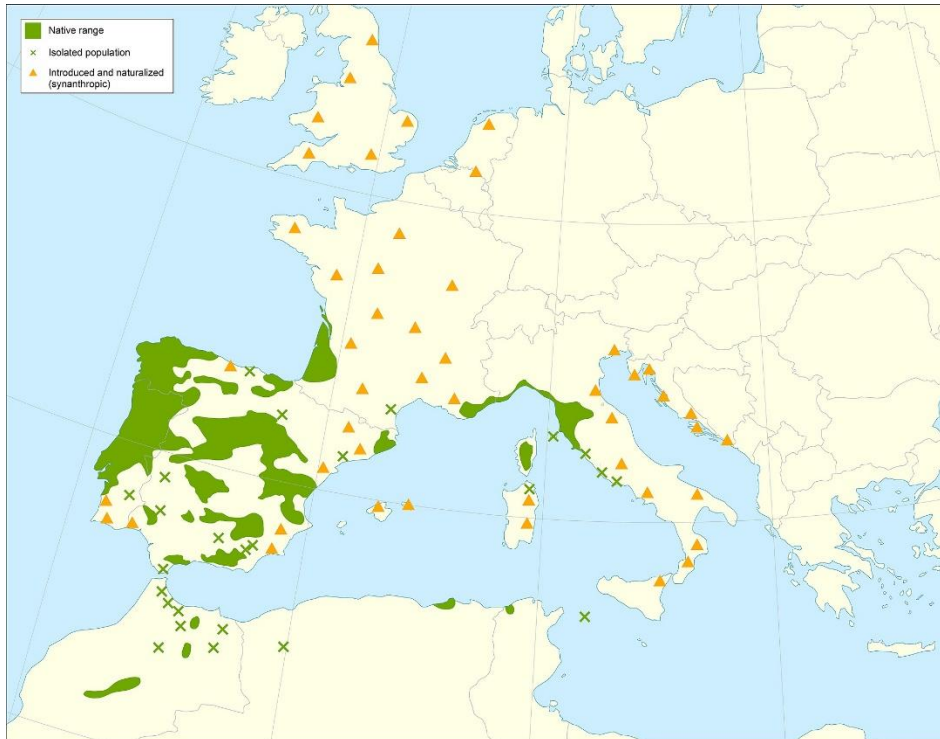
Pinus brutia

Jezero Karagol, západní Anatólie, Turecko

Lesy Mediteránu

Pinus pinaster

Lesy Mediteránu

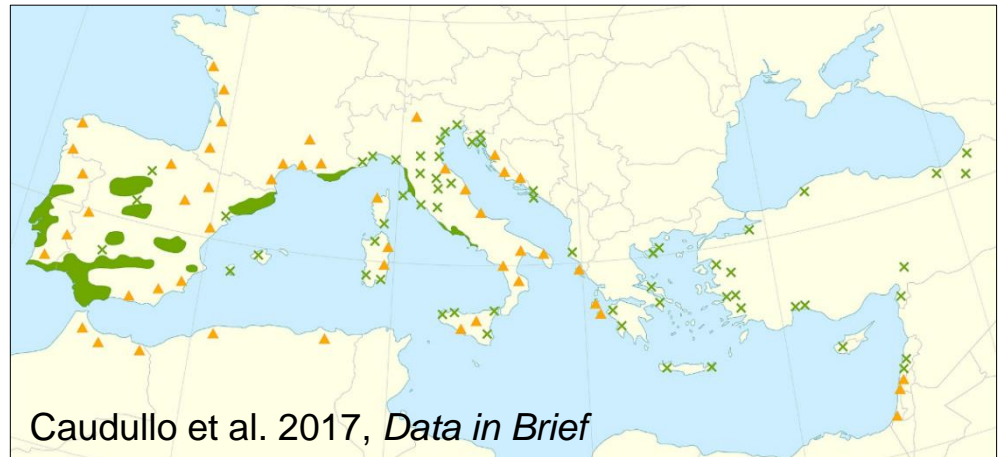
Pinus pinaster

Zagaleta, Andalusia, Španělsko

Lesy Mediteránu

Pinus pinea

Lesy Mediteránu

Pinus pinea

Kozak, západní Anatólie, Turecko

Lesy Mediteránu

Lužní lesy Mediteránu

- *Populus alba*
- *Populus nigra*
- *Fraxinus angustifolia*
- *Platanus orientalis* (hlavně jižní Balkán)

Platanus orientalis

Lesy Mediteránu

Lužní lesy Mediteránu

Arum italicum

Pěstované dřeviny

Příklady stromů pěstovaných v Mediteránu

Vysoké mediteránní křoviny (macchie)

Zonace přirozené mediteránní vegetace

primární macchie

termomediteránní stupeň

tvrdolisté doubravy

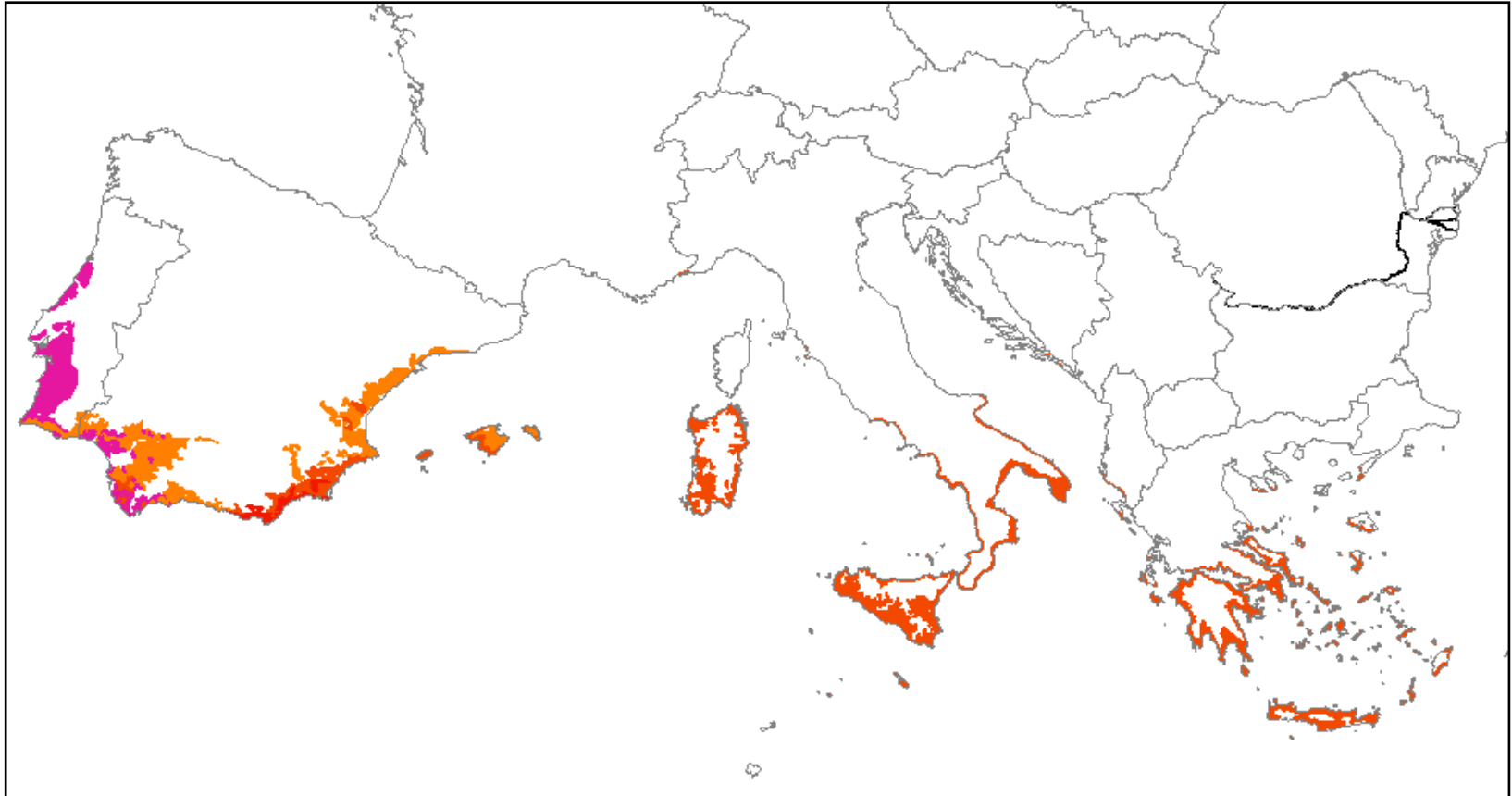
sekundárním macchie

mezomediteránní stupeň

Vysoké mediteránní křoviny (macchie)

Termomediteránní vegetace: primární macchie

Bohn & Neuhäusl 2000-2003, *Map of Natural Vegetation of Europe*

Vysoké mediteránní křoviny (macchie)

Primární macchie

- přirozené vždyzelené křoviny nejteplejších a nejsušších míst
- *Quercetea ilicis*, *Pistacio-Rhamnetalia*, *Oleo-Ceratonion* aj.

Olea europaea
subsp. *oleaster*

Pistacia lentiscus

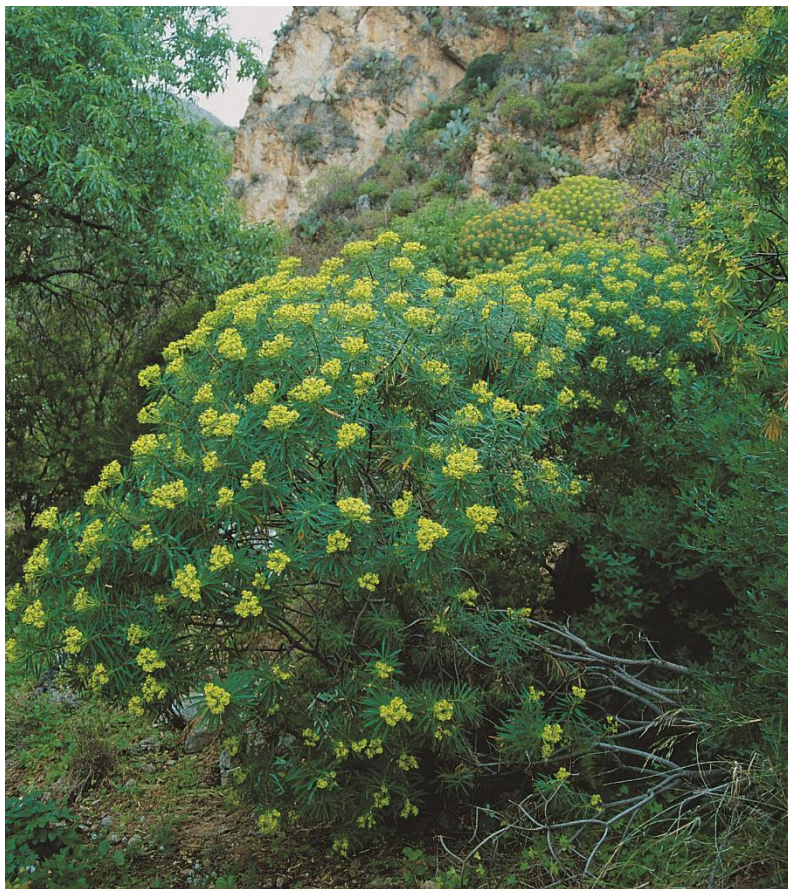

Ceratonia siliqua

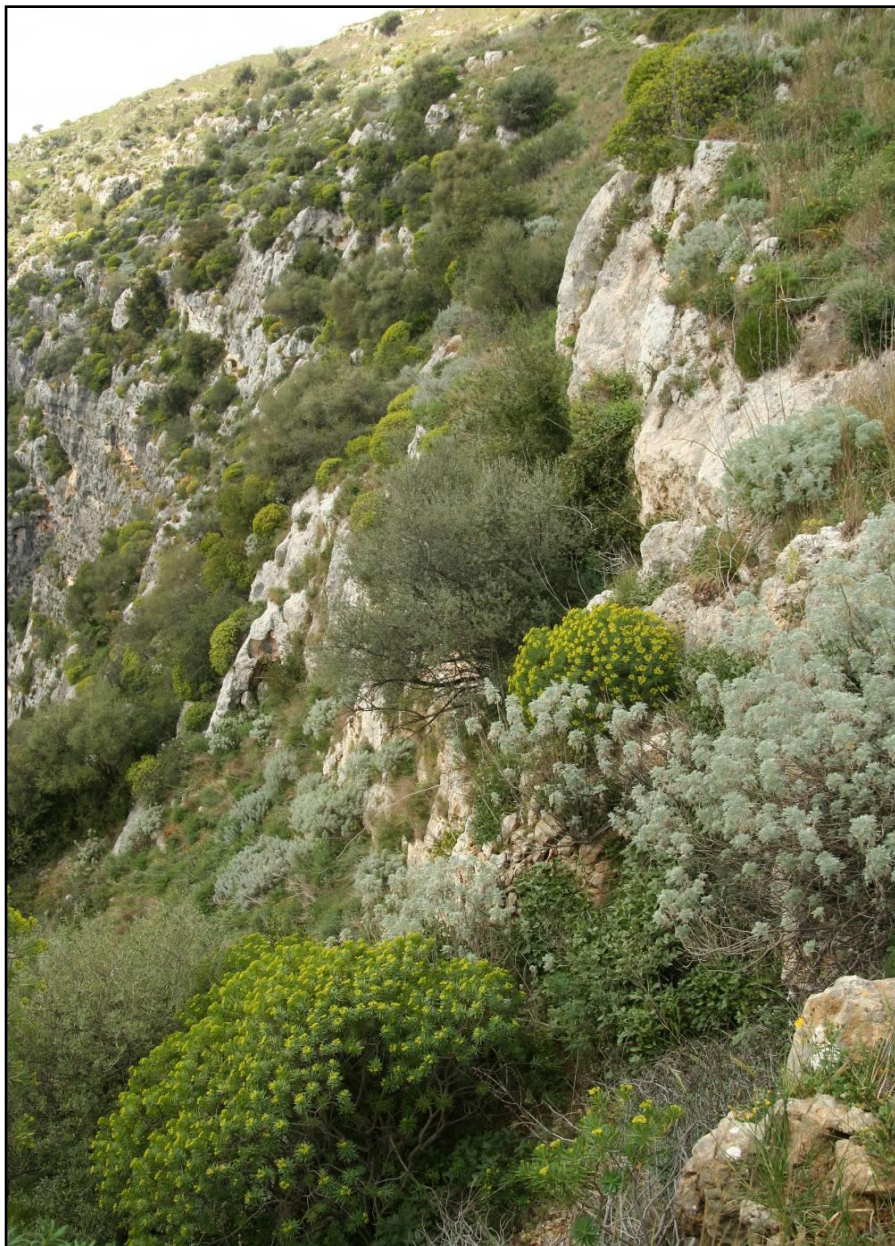
Vysoké mediteránní křoviny (macchie)

Primární macchie s *Euphorbia dendroides*

- skalnaté svahy nad mořem
nebo blízko pobřeží

Zingaro, Sicílie

Anapo, Sicílie

Vysoké mediteránní křoviny (macchie)

Primární macchie
s *Juniperus phoenicea*
stanoviště ovlivněná slaným
sprejem od moře

Capu Pertusato, Korsika

Lefkáda, Řecko

Nízké mediteránní křoviny

Primární macchie s *Chamaerops humilis*

- jižní pevninské Španělsko
- Baleáry
- západní Sicílie
- tyrhénské pobřeží Itálie

Zingaro, Sicílie

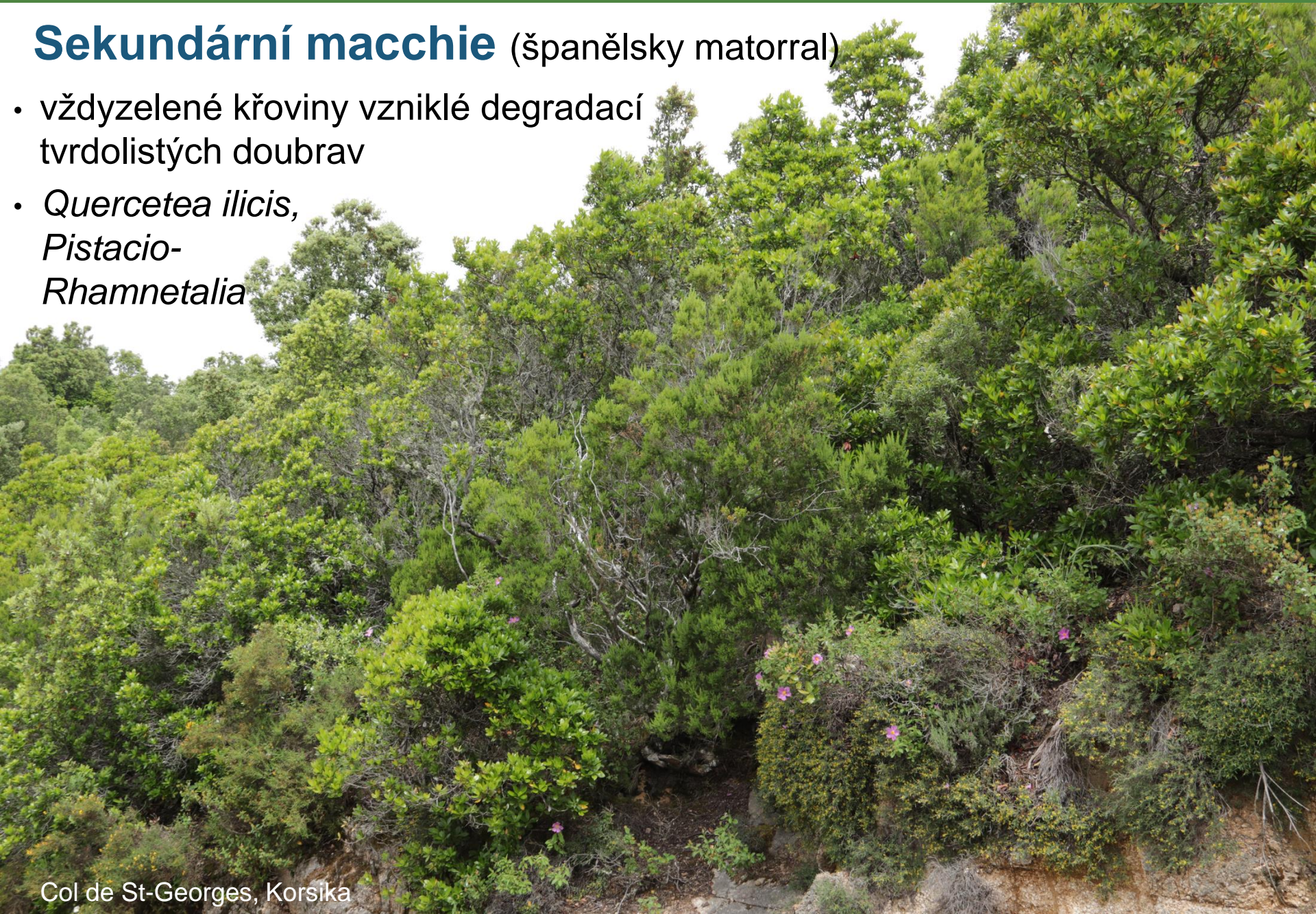

Cabo de Gata, Španělsko

Vysoké mediteránní křoviny (macchie)

Sekundární macchie (španělsky matorral)

- vřdyzelené křoviny vzniklé degradací tvrdolistých doubrav
- *Quercetea ilicis*,
Pistacio-
Rhamnetalia

Vysoké mediteránní křoviny (macchie)

Sekundární macchie

Arbutus unedo

Juniperus oxycedrus

Vysoké mediteránní křoviny (macchie)

Sekundární macchie

Rhamnus alaternus

Vieste, Gargano, Itálie

Gibraltar

Vysoké mediteránní křoviny (macchie)

Sekundární macchie

Spartium junceum

Drvenik, Chorvatsko

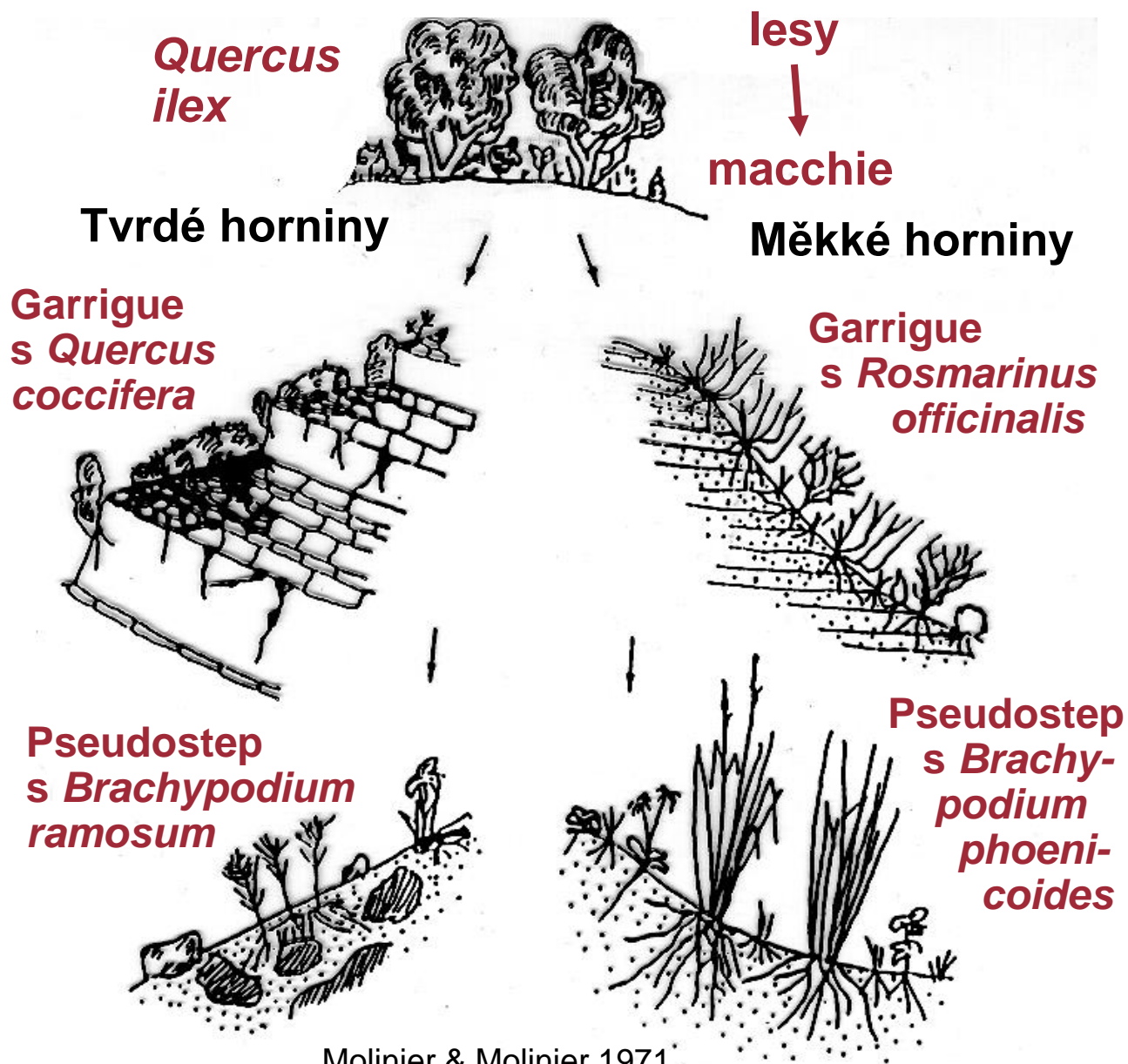
Nízké mediteránní křoviny

Degradace původní mediteránní vegetace

Termíny

- **frygana**
(vých. Mediterán)
- **garrigue**
(střední Mediterán)
- **nízký matorral**
(Pyrenejský poloostrov),
např.
jaral: *Cistaceae*
tomillar: *Lamiaceae*

Příklad degradace z Provence

Nízké mediteránní křoviny

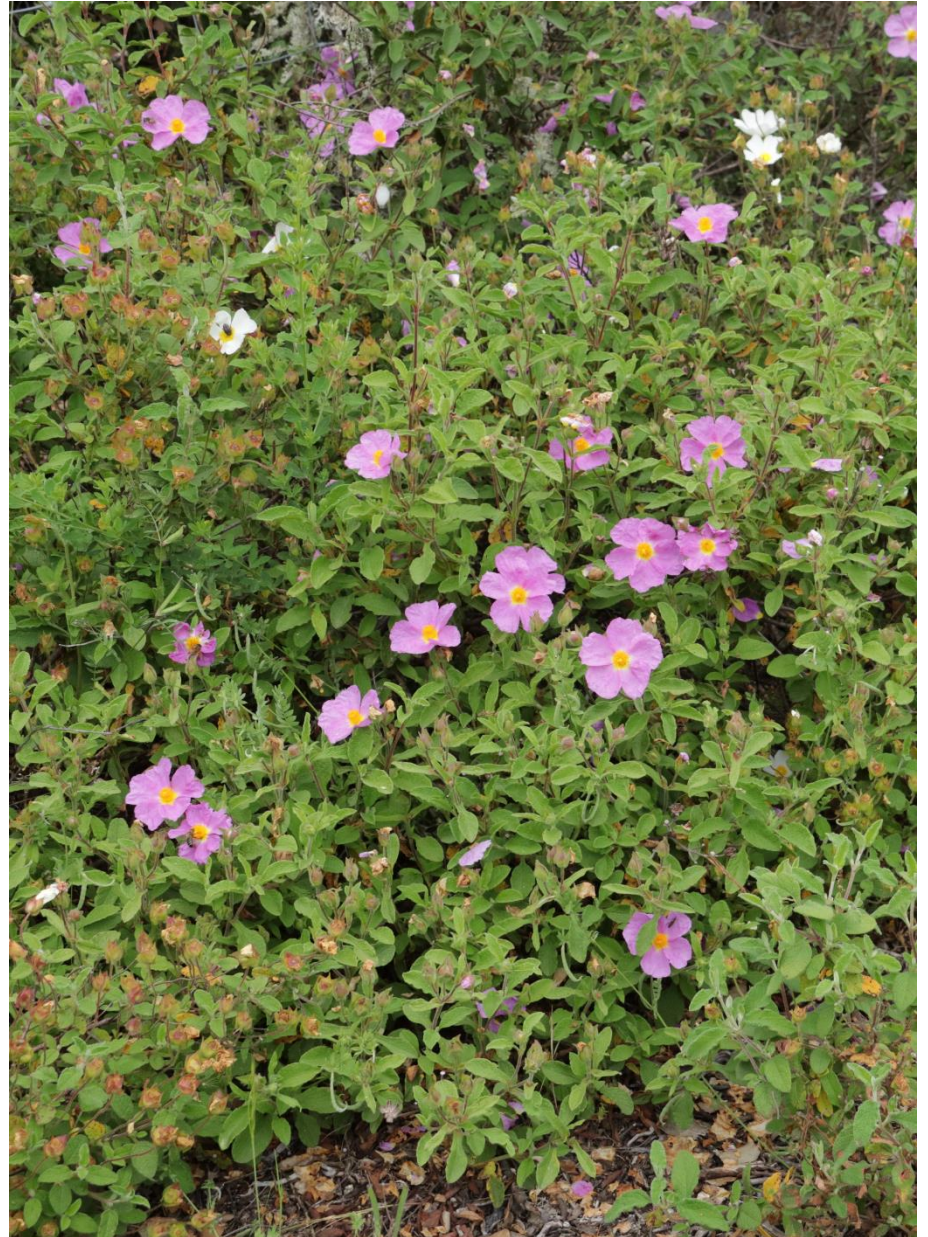
Fytocenologická klasifikace

- ***Ononido-Rosmarinetea*** – nízké mediteránní křoviny na vápenci
- ***Cisto-Lavanduletea stoechadis*** – nízké mediteránní křoviny na silikátech

Nízke mediteránní křoviny

Cistus creticus

C. albidus

C. monspeliensis

Nízke mediteránní křoviny

Halimium halimioides

Micromeria graeca

Nízké mediteránní křoviny

Porosty nízkých polokulovitých trnitých keřů
adaptace proti letnímu vyschnutí a herbivorii

Nízké mediteránní křoviny

Porosty nízkých
polokulovitých
trnitých keřů

Astragalus massiliensis
Korsika

Nízké mediteránní křoviny

Euphorbia acanthothamnos

Lefka Ori, Kréta

Sarcopoterium spinosum

Lefka Ori, Kréta

Nízke mediteránní křoviny

Calicotome villosa

Sauceda, Algibe, Španělsko

Nízké mediteránní křoviny

Erica manipuliflora

Myrtus communis

Nízke mediteránní křoviny

Rosmarinus officinalis

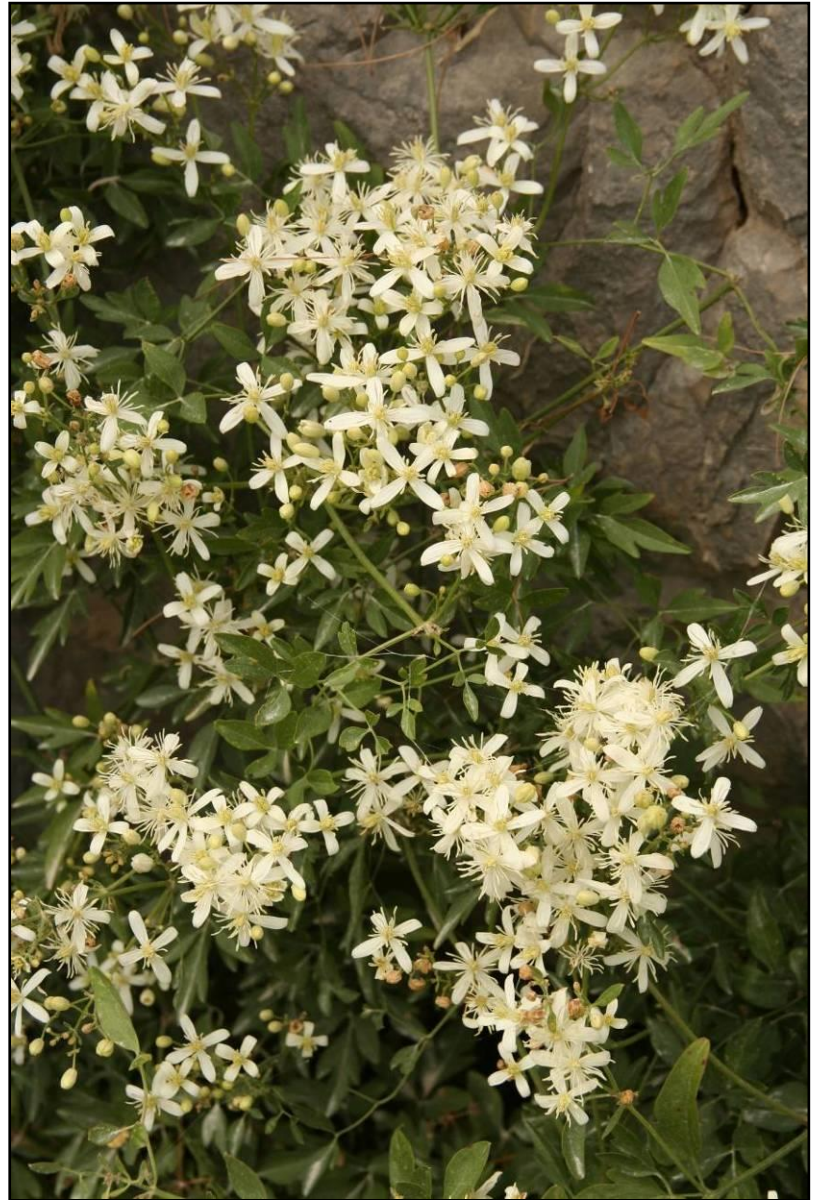

Teucrium fruticans

Nízké mediteránní křoviny

Teucrium capitatum

Clematis flammula

Nízke mediteránní křoviny

Řecké frygany

*Dorycnium
hirsutum*

Salvia triloba

Phlomis fruticosa

Nízké mediteránní křoviny

Západomediteránní acidofilní garrigue

*Teucrium
marum*

*Lavandula
stoechas*

Helichrysum italicum

Mediteránní křoviny vlhkých míst

Nerio-Tamaricetea

křoviny podél v létě vysychajících toků

Nerium oleander

Mediteránní křoviny vlhkých míst

Nerio-Tamaricetea

*Tamarix
ramosissima*

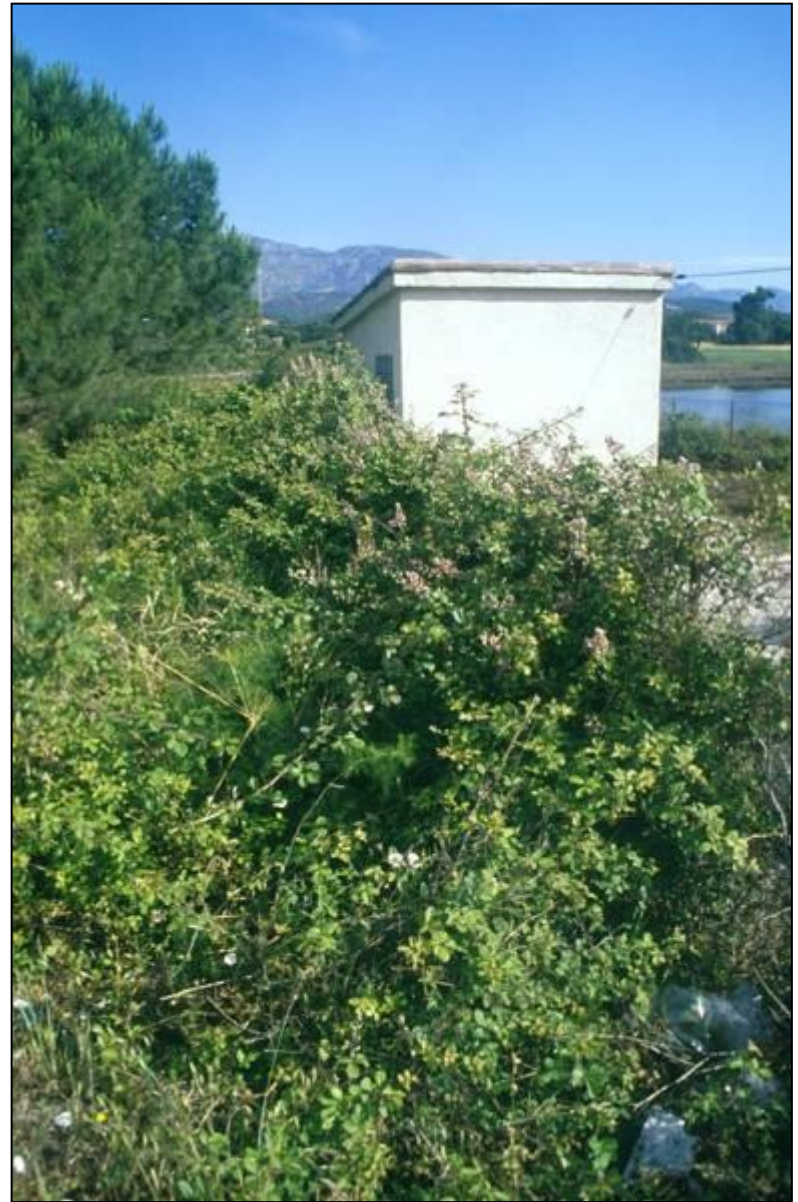
Arundo donax

Mediteránní křoviny vlhkých míst

Rubus ulmifolius

Mediterránní stepi a pseudostepi

Lygeo sparti-Stipetea tenacissimae

- vznikají převážně disturbancí fryganoidní vegetace
- některé porosty jsou reliktní edafické stepi na hlubokých jílovitých půdách
- dominují vytrvalé trávy
  - *Brachypodium ramosum* (vápence)
  - *Ampelodesmos mauritanicus* (stř. Medit.)
  - *Lygeum spartum* (Z a stř. Medit.)
  - *Stipa tenacissima* (aridní oblasti Španělska)
  - *Hyparrhenia hirta* (Z a stř. Medit.)
- silné zastoupení terofytů

Ampelodesmos mauritanicus

Mediteránní pseudostepi

Vápence: *Brachypodium ramosum*

Mediteránní pseudostepi

Stipa tenacissima

Disierto de Tabernas, Andalusia, Španělsko

Mediteránní pseudostepi

Lygeum spartum

Torre Salsa, Sicílie

Mediteránní pseudostepi

Lygeum spartum

Disierto de Tabernas, Andalusia, Španělsko

Mediteránní pseudostepi

Hyparrhenia hirta

Mediteránní pseudostepi

Orchidaceae v garrigue a pseudostepích

Serapias spp.

Ophrys holoserica

Ophrys lutea

Mediteránní terofytní vegetace

- vypásaná, vypalovaná i jinak silně narušovaná místa, chudá pole
- silikáty: *Helianthemetea guttati*
- vápence: *Stipo-Trachynietea distachyae*

Mediteránní terofytní vegetace

Terofytní trávy

Aegilops neglectum

*Catapodium
rigidum*

*Lagurus
ovatus*

Mediterránní terofytní vegetace

Trifolium subterraneum

Anthyllis tetraphylla

Medicago orbicularis

Scorpiurus muricatus

Mediteránní terofytní vegetace

Terofytní byliny

*Onobrychis
caput-galli*

*Hippocrepis
unisiliquosa*

*Tordylium
apulum*

Mediteránní terofytní vegetace

Geofyty

Allium subhirsutum

Anemone hortensis

Urginea maritima

Nitrofilní terofytní vegetace

Sisymbrietea

(syn.: *Stellarietea mediae*)

- opuštěná pole, disturbovaná místa v okolí sídel

Hedysarum coronarium

Ferula communis

Nitrofilní terofytní vegetace

Chrysanthemum coronarium

Antalya, Turecko

Nitrofilní terofytní vegetace

Ecballium elaterium

Sevilla, Španělsko

Nitrofilní terofytní vegetace

Echium plantagineum

Almería, Španělsko

Nitrofilní terofytní vegetace

Oxalis pes-caprae

Catania, Sicílie

Nitrofilní terofytní vegetace

Bromus madritensis

Sevilla, Španělsko

Nitrofilní terofytní vegetace

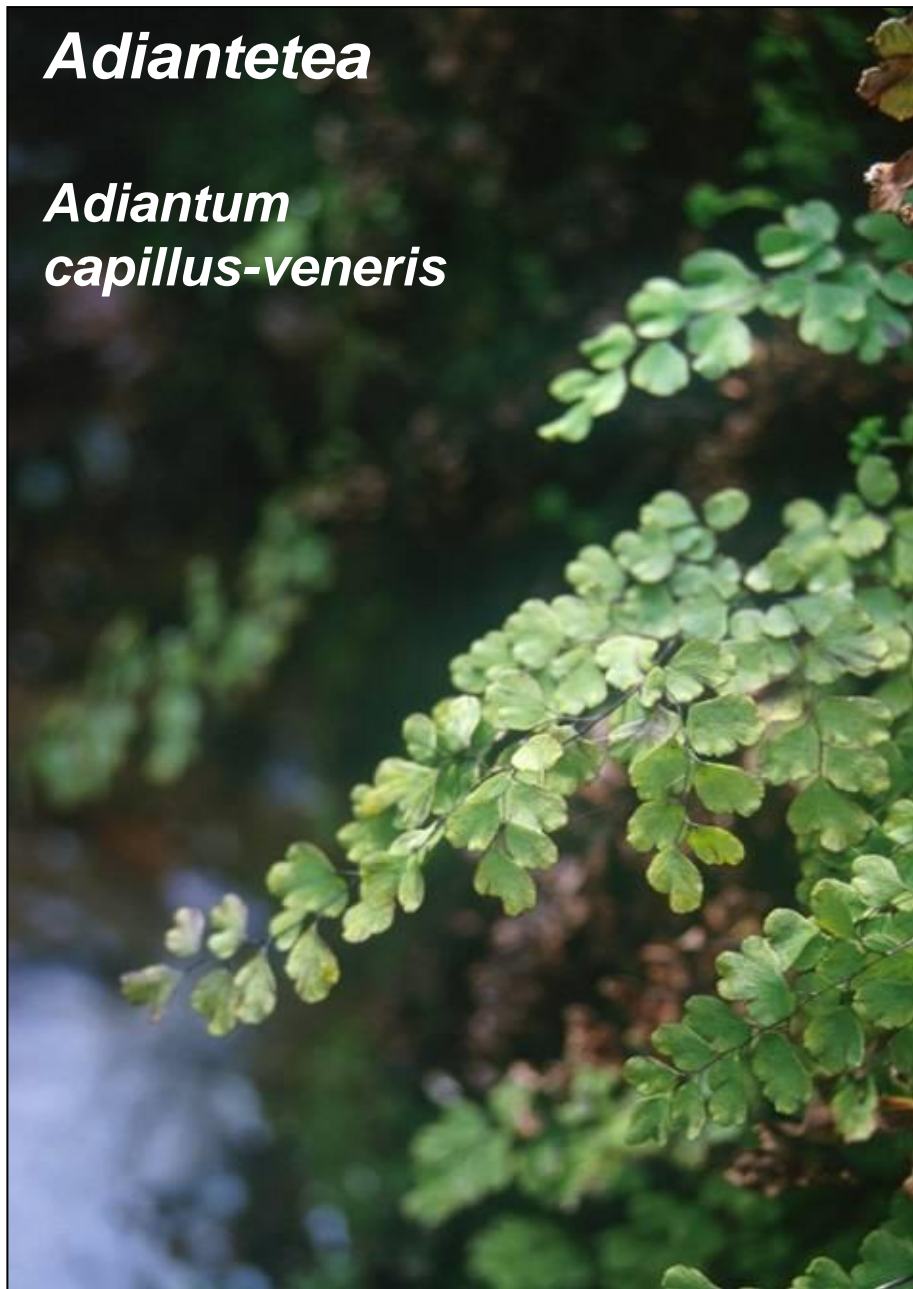
Parapholis incurva

Vegetace vlhkých a stinných míst

Adiantetea

*Adiantum
capillus-veneris*

Vegetace skal a zdí

Asplenieta trichomanis

*Saxifraga
veronicaefolia*

*Ceterach
officinarum*

Vegetace skal a zdí

Parietaria judaica

Umbilicus rupestris

Vegetace sutí

Thlaspietea rotundifolii

*Centranthus
ruber*

Vegetace pobřežních skal

Crithmo-Staticetea

- vytrvalé druhy skalních štěrbin a terássek
- ovlivnění slaným sprejem
- častá je mírná sukulence

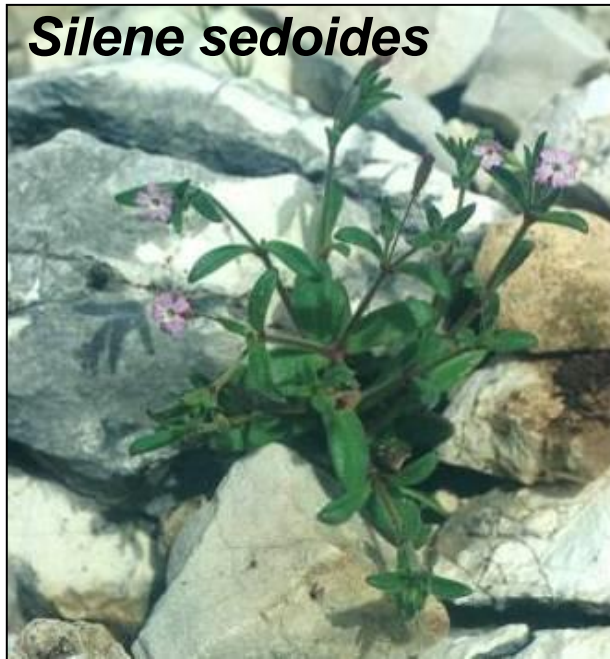
Vegetace pobřežních skal

Crithmum maritimum

Plantago crassifolia

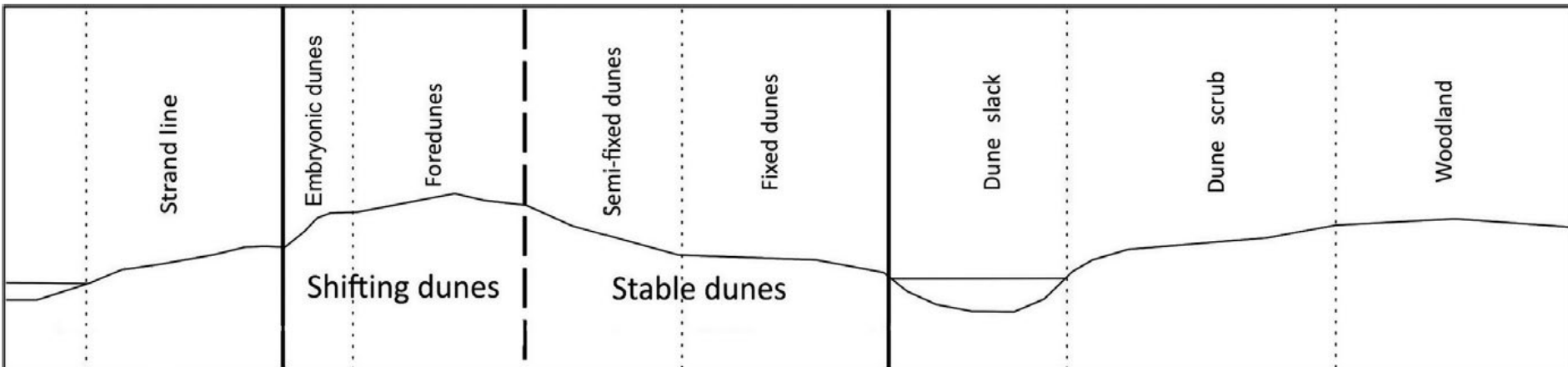
Silene sedoides

Limonium spp.

Vegetace pobřežních dun

Zonace biotopů pobřežních dun

pláž

pohyblivé
(bílý)
duny

zpevněné
(šedý)
duny

mezidunová
sníženina

křoviny a les

Vegetace pobřežních dun

Zonace biotopů pobřežních dun

Nitrofilní vegetace pláží

Cakiletea maritimae

- přirozené obohacení dusíkem (vyplavené zbytky mořských organismů)
- antropogenní obohacení dusíkem
- převládají jednoleté rostliny

Nitrofilní terofytní vegetace

Cakile maritima

Málaga, Španělsko

Nitrofilní terofytní vegetace

Salsola kali

Sampieri, Sicílie

Vegetace pobřežních dun

Ammophiletea arenariae

- pohyblivý substrát
- kolísání teplot
- sláný sprej
- slaná podzemní voda
- bazická reakce písku (mušle)

Vegetace pobřežních dun

Ammophila arenaria subsp. *arundinacea*

Sampieri, Sicílie

Vegetace pobřežních dun

Sporobolus pungens

Torre Salsa, Sicillie

Vegetace pobřežních dun

Elytrigia juncea

Selinunte, Sicílie

Vegetace pobřežních dun

Eryngium maritimum

Manavgat, Turecko

Vegetace pobřežních dun

Calystegia soldanella

Gargano, Itálie

Vegetace pobřežních dun

Šedé duny s *Ononis natrix* subsp. *ramosissima*

Cabo de Gata, Španělsko

Vegetace pobřežních slanisk

Slaniskové trávníky

- třída *Juncetea maritimi*
- klidnější části pobřeží a laguny s akumulací bahnitého sedimentu
- využívány jako extenzivní pastviny
- mírná ruderalizace

Vegetace pobřežních slanisk

Juncus maritimus

Porto Vecchio, Korsika

Vegetace pobřežních slanisk

Juncus acutus

Nafplio, Řecko

Vegetace pobřežních slanisk

Vegetace vytrvalých sukulentních halofytů

- třída *Salicornietea fruticosae*
- pouze v Mediteránu a podél teplé části atlantského pobřeží
- polokeřovité druhy rodu *Salicornia* a dalších *Amaranthaceae*

Vegetace pobřežních slanisk

Vegetace vytrvalých sukulentních halofytů

Sarcocornia fruticosa

Halocnemum strobilaceum

Vegetace pobřežních slanisk

Vegetace jednoletých sukulentních halofytů

- třída *Thero-Salicornietea*
- na déle zaplavených místech

Podmořské "trávníky"

Zosteretea marinae

– temperátní moře

- *Zostera marina* (Zosteraceae)
- *Zostera noltii* (Zosteraceae)
- *Posidonia oceanica* (Posidoniaceae)

Halodulo wrightii-Thalassietea testudinum

– tropická a subtropická moře

- *Cymodocea nodosa* (Cymodoceaceae)

Podmořské "trávníky"

Posidonia oceanica

